

ФІЛОСОФІЯ
НОВОГО ЧАСУ
XVII-XVIII століття

План

- 1. Передумови та основні риси філософії Нового часу.*
- 2. Проблема методу наукового дослідження в філософії XVII ст.*
- 3. Філософія епохи Просвітництва.*

**Епоха Відродження
стала провісником
Нового часу —
епохи, яка охоплює
в історії людства
XVII -XIX ст.**

- Умовно початком Нової історії вважається Англійська буржуазна революція 1640 р., яка ознаменувала початок нового періоду — ери капіталізму, буржуазних відносин та індустріальної цивілізації.
- Епоха, що розпочалася з XVII ст., була названа *Новою*, оскільки в цьому столітті виразно проявилися нові для того часу економічні та суспільні відносини.

Цікаво знати !!!

- **Хронологічно, за традицією європейської історіографії, період Нової історії починається на рубежі 15/16 століть:**
- **1492 — «відкриття» Колумбом Америки;**
- **1517 — «тези» Мартіна Лютера, що стали поштовхом до церковної Реформації**

- **В російській історіографії традиційно називається інша дата:**
- **1453 — остаточне завоювання османами Константинополя та повалення Візантійської імперії.**

- **У радянській і пострадянській історіографії історію після Середніх віків заведено розділяти на дві епохи: Нову історію і Новітню історію.**
- **В західній історіографії такого поділу немає, і вся історія, починаючи з кінця середньовіччя називається Сучасною історією (наприклад, у англ. Modern history).**
- **Кінець середніх віків і початок Нового часу - епоха Відродження і Реформації, вважається перехідною за своєю природою.**

- У XVII ст. людині здавалося, що з природою можна робити все, що заманеться, причому безкарно: підкорення навколишнього світу видавалося безумовним прогресом. Згодом ми побачили результати науково-технічної, «підкорювальної», виробничої діяльності й вжахнулися.
- Тепер зрозуміло, що і природа, і людство опинилися на межі знищення і зникнення. Проте на зорі Нового часу про подібне не було навіть гадки, а збільшення людського панування над природою видавалося справою винятково прийнятною й необхідною.

Соціально-економічні передумови становлення філософії Нового часу

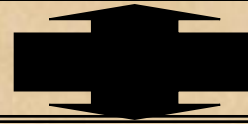
- ✓ **формування та утвердження капіталістичних суспільних відносин;**
- ✓ **формування національних держав;**
- ✓ **зміщення центру життя у міста;**
- ✓ **прискорення темпів суспільного ЖИТТЯ.**

Соціально-культурні передумови становлення філософії Нового часу

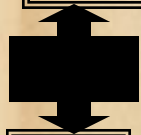
- ✓ наукова революція XVI-XVII століть;
- ✓ швидкий розвиток наукового знання;
- ✓ послаблення впливу церкви;
- ✓ виникнення науки нового типу – експериментально-математичного природознавства.

Основна проблематика філософії Нового часу

на перший план виступають проблеми
гносеології

розробка методу наукового дослідження

ФІЛОСОФІЯ

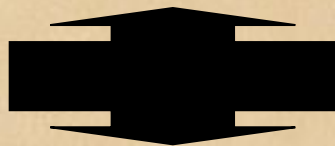
спирається на науку

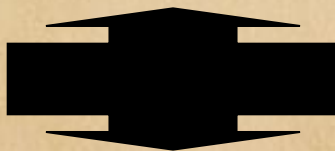
орієнтується на дослідження
наукового знання і способів його
отримання

Основна проблематика філософії Нового часу

*онтологічні пошуки як подолання
протистояння релігії та науки в
поясненні основ буття (пантеїзм)*

роздуми про місце і роль людини у світі

*дослідження соціальних процесів, зокрема
такого соціального інституту як
держава*

Основні духовні орієнтири

раціоналізм

сцієнтизм

антропоцентризм

прогресизм

європоцентризм

Проблема методу наукового дослідження в філософії XVII

ст.

Емпіризм

(від грець. ἐμπειρία – досвід) - напрямок філософської думки, що орієнтується на досвідне природознавство і вважає джерелом знання і критерієм його істинності *досвід, або експеримент.*

Раціоналізм

(від лат. ratio – розум) – напрямок філософської думки, що орієнтується на математику, розглядаючи розум як джерело знання і вищий критерій його істинності.

Френсіс Бекон

(1561-1626)

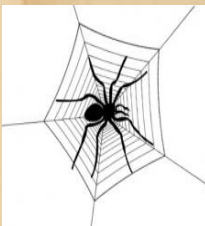
- **Основоположник індуктивно-емпіричного методу пізнання**
- **Основні роботи: «Новий Органон» та «Велике Відновлення Наук»**

Індуктивний метод дослідження – такий шлях наукового пошуку, коли від спостереження одиничних явищ відбувається перехід до формування загальних ідей і законів.

- **Метод** — це основний спосіб реалізації поставлених завдань.
- **Філософський метод** — це спосіб мислення або пізнання, шлях, яким ми просуваємося в осягненні того, що нас оточує.
- Методом старої філософії була **дедукція** (від латин. *deductio* — виведення) — такий спосіб міркування, при якому із загального правила робиться висновок для окремого або конкретного випадку.
- Будь-який дедуктивний висновок із часів Арістотеля називається **СИЛОГІЗМОМ**.
- Наведемо приклад силогічного висловлювання: «Всі люди смертні. Сократ — людина. Сократ — смертний».

- Головний недолік силогізму — неможливість перевірки загальних положень, з яких робиться висновок. Також, дедукція є знанням, що завжди звужується, рух усередину, а не назовні.
- Нова філософія і наука, на думку англійського філософа, повинні взяти на озброєння інший метод, який називається **індукцією** (від латин, *inductio* — наведення).

Алегорія Ф. Бекона щодо пошуку істини

**“павук”
(раціоналіст)**

виводить істину із
самого розуму і
зневажає фактами

**“мураха”
(емпірик)**

підбирає усе, що
трапляється на її
шляху (факти), не
роблячи узагальнень

“бджола”

не лише збирає нектар – інформацію, але й
переробляє її в мед – істину

Основні види знання

«Знання - сила»

```
graph TD; A[«Знання - сила»] --> B[плодоносне]; A --> C[світлоносн]; B --> D[приносить безпосередню користь]; C --> E[збільшує можливості пізнання]; D --- F[формуванню істинного знання заважають ідоли]; E --- F;
```

плодоносне

світлоносн

**приносить
безпосередню
користь**

**збільшує
можливості
пізнання**

**формуванню істинного знання
заважають "ідоли"**

“Примари” розуму – ідоли” пов’язані з природженими властивостями людини

“Ідоли роду”

загальні помилки, притаманні людському сприйняттю і мисленню, що обумовлені тим, що людині властиво примішувати до природи речей *свою власну природу*

“Ідоли печери”

помилки, пов’язані з *індивідуальними особливостями* людей: кожний дивиться на світ зі свого суб’єктивного внутрішнього світу - немовби із своєї печери

*“Примари” розуму –
“ідоли”, пов’язані з соціальною
діяльністю людини*

**“Ідоли
ринку”**

омани, пов’язані з людським спілкуванням, неправильним використанням мови, некритичним ставленням до інформації

**“Ідоли
театру”**

орієнтація на авторитети, хибні вчення, які своєю зовнішньою досконалістю вводять нас в оману

Рене Декарт

(1596-1650)

- **Основоположник дедуктивно-раціоналістичного методу пізнання**
- **Основні роботи: «Міркування про метод» і «Начала філософії»**

Дедукція (лат. deductio - виведення) – логічний прийом, що характеризується спрямованістю міркування від загальних передумов (принципів, аксіом) до часткових наслідків.

Правила дедуктивного пізнання

приймати за істину те, що *самоочевидне*, сприймається ясно, чітко і не дає приводу до сумніву

кожну складну річ розділяти на прості складові, доходячи до самоочевидного – правило *аналізу*

переходити від елементарного до більш складного – правило *синтезу*

повнота перерахування та систематизації

Вчення про природжені ідеї

Інтелектуальна інтуїція – своєрідний внутрішній зір, властивий нашому розуму, для пояснення теоретичних ідей, які не можуть бути отримані шляхом чуттєвого сприйняття.

Пізнання залежить від дій розуму, що повинен містити початкові ідеї – природжені.

Природжені ідеї – ідеї Бога, буття, числа, протилежності, тілесності, структурності тіл, свободи волі, свідомості існування самих понять

Скептицизм Р. Декарта

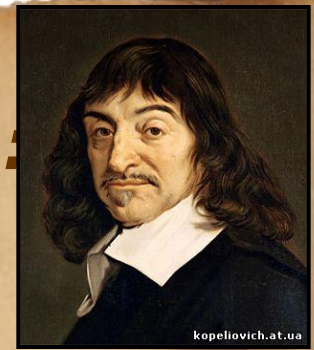
Твердження про світ, Бога і людину може викликати сумнів.

Безсумнівним є лише одне положення: “Cogito ergo sum” – “Мислю, отже, існую”.

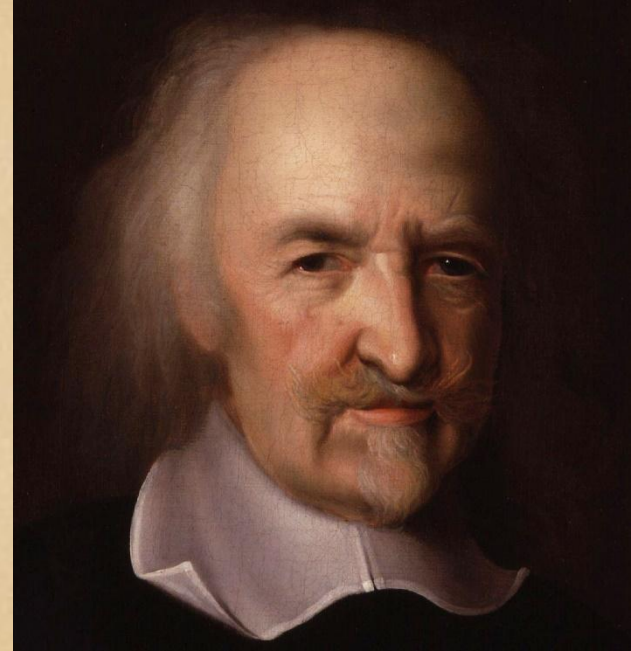

*Методологічні позиції
Ф. Бекона та Р. Декарта :
порівняльний аналіз*

Ф.Бекон: емпіризм	критерії порівняння	Р.Декарт: раціоналізм
<i>факти, експеримент</i>	вихідна основа пізнання	<i>діяльність розуму, інтелектуальна інтуїція</i>
<i>індукція</i>	метод пізнання	<i>дедукція</i>
<i>“Знання є сила”</i>	вихідне гасло	<i>“Мислю, отже існую”</i>

- Англійський філософ **Томас Гоббс** (1588-1679) свій філософський погляд спрямував у бік механістичного розуміння світу.
- Він уважав, що реальними є лише тіла, а їх атрибути — величина, рух і властивості — суб'єктивні. Відтак теорія пізнання будувалася ним на принципах **сенсуалізму** (від латин., **sensus** — відчуття).
- Філософ критикував різноманітні забобони, вороже ставився до Аристотеля та схоластики.
- Гоббс дотримувався думки, що Бог існує, але лише як джерело початкової «енергії світостворення, як першопричина всього існуючого».

- За Гоббсом матеріальне тіло і механічний рух пояснюють усе на світі.
- Властивості речей є лише “примарами органів відчуття”.
- Саме відчуття кольору, смаку, звуку, запаху і т. ін. не мають об'єктивної значущості та привносяться у світ нашою свідомістю.
- Усі властивості предметів, що сприймаються нами – це лише певна кількість різноманітних рухів тіла в просторі.
- Мова йде не про механічний рух, а рух з кількісними характеристиками, що вимірюються математичними і геометричними способами

- В механістичному матеріалізмі Гоббса немає місця для свободи, об'єктивного “блага” (та (або) “зла”), а, відповідно, і для моральних цінностей.
- Благо для Гоббса – це те до чого прагнуть, а зло – те чого уникають. Благо відноситься до конкретної людини, місця, часу, обставин
- Але якщо благо відносне, а абсолютних цінностей не існує, то як можна побудувати суспільне життя і створити моральне суспільство? Яким чином можна влаштувати спільне життя людей в суспільстві ?
- Відповідям на ці запитання присвячені два шедеври Томаса Гоббса: “Про громадянина” і “Левіафан”

- Левіафán - біблійне морське чудовисько, монстр, пожираючий власних дітей.
- Слово «левіафан» стало синонімом великому чудовиську, потворі, монстру.

- Томас Гоббс порівнював державу з машиною, вважаючи її «штучним тілом», що створене людиною для збереження свого життя.
- У своєму творі «Левіафан» він розкрив державу як «механічне чудовисько», наділене незвичайною і страшною силою: воно може захищати інтереси людини, інтереси партій і великої суспільної групи людей.

- Серед людей, які знаходяться в додержавному стані, панує егоїзм і злоба. Кожний прагне до задоволення своїх власних інтересів, але, тому що на землі "тісно", устремління одних наштовхуються на устремління інших і неминуче виникає утиск і насилля одних над іншими, тобто боротьба усіх проти усіх - "Bellum omnium contra omnes" («Війна усіх проти усіх»).
- Кожний прагне знищити іншого, щоби вивільнити місце для себе. Крім того природа не ставить меж, і тому кожний право на все, що йому заманеться. Саме в цьому значенні Гоббс використовує іншу відому фразу "Homo homini lupus est" («Людина людині вовк»).

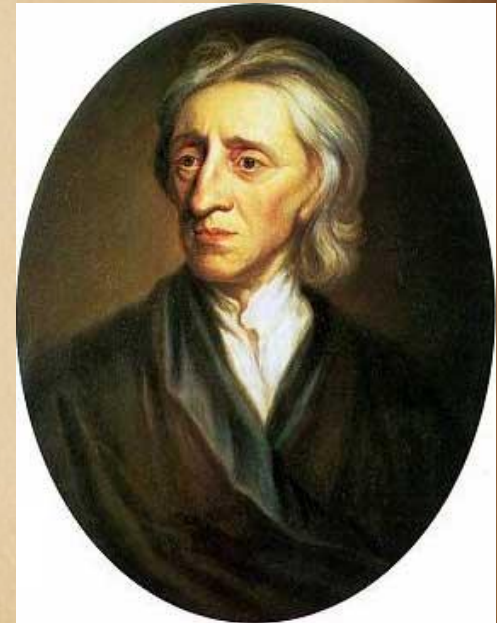
- В подібній ситуації людина ризикує втратити головне благо – власне життя. Кожна людина залишається наодинці зі своїм власними жахами.
- Людина знаходить вихід з цього становища за допомогою двох основних речей :
 - а) деяких інстинктів (самозбереження)
 - б) здорового глузду
- Таким чином з'являються природні закони – норми, що втілюють у життя інстинкт самозбереження.

“Природній закон (lex naturalis) – є припис, або знайдене розумом загальне правило, згідно з яким людині забороняється робити те, що пагубне для її життя і що позбавляє її засобів для самозбереження...”

Томас Гоббс, “Левіафан”

- **Джон Локк (англ. John Locke, 1632-1704)- англійський філософ, один із основних представників англійського емпіризму та Просвітництва**

- **Дж. Локк у своїй теорії суспільного контракту виходив із природного стану людства, в якому, на відміну від Гоббса, для якого людина є егоїстичною істотою, люди мають право на життя, рівність, свободу та приватну власність.**
- **В природних умовах, ущемлення будь ким чиїхось прав може закінчитися (перебільшеною) помстою, а внаслідок помсти за помсту може виникнути війна. Для уникнення цього потрібна держава в якості арбітра.**

- Якщо права людей масово порушуються, тоді вони мають право скинути владу. Локк вперше також довів право людини на прагнення до щастя, а не тільки на самозбереження.
- Інші права людини можуть бути у неї відібраними, якщо людина на них не заслуговує, наприклад, через убивство.
- Локк сповідував ідею ліберальної держави.
- Вважав найкращою формою конституційну монархію, для чого необхідним, за Локком, є поділ гілок влади на парламентську, виконавчу та федеральну.
- Вчення Локка мало сильний вплив на декларацію незалежності, конституцію США та революційної Франції.

- Джон Локк назвав первинний стан людської свідомості чистою дошкою (латин. *Tabula rasa*), на якій у процесі набуття життєвого досвіду записується різна інформація. Тому все, що є в нашій думці, потрапило туди каналами органів чуття із зовнішнього світу і жодною автономністю (тобто незалежністю від навколишньої дійсності) не відрізняється.
- Це твердження Дж. Локк сформулював у вислові, що став згодом класичною формулою емпіризму: «Немає нічого в розумі, чого раніше не було б у відчуттях».

- Джон Локк визначив три види знання за рівнем очевидності:
- вихідне (чуттєве, безпосереднє), що дає знати про одиничні речі;
- демонстративне — через порівняння і відношення понять;
- інтуїтивне — безпосередня оцінка розумом відповідності та невідповідності ідей одна одній.

ДІЙСНІСТЬ – ПОТІК ВІДЧУТТІВ

- Рационалістична лінія Р. Декарта була продовжена в ученні німецького філософа Готфріда Вільгельма Лейбніца.
- Лейбніц стверджував наявність у людській свідомості природжених ідей.
- *«Вони містяться в ній, — писав він, — але зовсім не в готовому і цілком придатному для сприймання вигляді, а є лише начерком, ескізом майбутнього знання, подібно до того, як у брилі мармуру є видимими контури майбутньої скульптури, намічені різцем творця».*

- **Передбачив принципи сучасної комбінаторики. Створив першу механічну лічильну машину, здатну виконувати додавання, віднімання, множення й ділення.**
- **Незалежно від Ньютона створив диференціальне й інтегральне числення і заклав основи двійкової системи числення.**
- **Зробив вагомий внесок у логіку і філософію. Мав надзвичайно широке коло наукових кореспондентів, багато з ідей викладено в рукописах і листуванні, що ще й досі повністю не надруковано.**

• Лейбніц перефразовував відоме положення Дж. Локка про залежність свідомості від чуттєвих сприйнять, унаслідок чого — вийшла класична формула раціоналізму:

• *«Немає нічого в розумі, чого раніше не було б у відчуттях, — Окрім самого розуму».*

- У епоху Відродження, коли ще була жива віра в чарівництво і чудо, а, з іншого боку, видатні перемоги здобувала розкріпачена від кайданів схоластики наука, фігура доктора Фауста, що уявлялася багатьом плодом союзу відважного розуму з нечистою силою, швидко придбала легендарні контури і широку популярність.

HISTORIA
Jon D. Johaſſ
Fausten/dem weitbeschreyten
Zauberer vnd Schwartzkünstler/
Wie er sich gegen dem Teuffel auff eine bes-
nandte zeit verschrieben / Was er hiezzwischen für
selgame Abeitwerer gesehen / selbs angerich-
tet vnd getrieben / biß er endtlich sei-
nen wol verdienten Lohn
empfangen.

Mehrertheils auß seinen engen hân-
derlassenen Schrifften / allen hochtragenden /
fürwitzigen vnd Gottlosen Menschen zum schrecklichen
Beispiel / abscheuwlichen Exempel vnd treuw-
herziger Warnung zusammen gezo-
gen vnd in den Druck ver-
fertiget.

IA COBI IIII.

Seyt Gott vnterthänig / widerstehet dem
Teuffel / so fleuchet er von euch.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO.

Bedruckt zu Franckfurt am Mayn /
durch Johann Spies.

M. D. LXXXVIII.

Titelblatt des Faustbuchs, Frankfurt 1588.

- У 1587 у Німеччині у виданні Шпіса з'явилася перша літературна обробка легенди про Фауста, так звана «народна книга»: «historia von Dr. Iohann Fausten».
- Автор, мабуть лютеранський клірик, зображає Фауста зухвалим нечестивцем, що вступив в союз з дияволом заради придбання великих знання і сили.
- Фінальний розділ книги оповідає про «страшний і страхітливий кінець» Фауста: його розривають біси, і душа його йде в пекло. Характерно при цьому, що Фаусту додані риси гуманіста.

- Найбільш могутнього свого художнього виразу тема Фауста досягає в трагедії Гете.
- Фауст виростає в колосальну фігуру. Він — СИМВОЛ можливостей і долі людства.
- Його перемога над духом заперечення і згубної порожнечі (Мефістофель) знаменує тріумф творчих сил людства, його незламної життєздатності і творчої потужності.

- У трагедії Йоганна Вольфганга Гете «Фауст» запально виголошує такі слова:

*Все досвід, досвід!
Досвід — це дурня.
Значимість духу — досвід не
покриє.*

- **Одне з провідних філософських питань — про співвідношення об'єктивного та суб'єктивного, світу і людини — досить самобутньо розглядали англійські мислителі Джордж Берклі (1685-1753) та Девід Юм (1711-1776).**

- Джордж Берклі (відомий також як: єпископ Джордж Берклі) 1685—1753 — впливовий ірландський філософ, відомий своїми роботами про суб'єктивний ідеалізм, підсумований в його книзі «Бути це відчувати» (лат. «Esse est percipi»).
- В 1734 він опублікував книгу «Аналітик», критику основ науки, дуже впливову в подальшому розвитку математики.
- Місто Берклі (Каліфорнія) та університет, який там знаходиться, названі на його честь. Житловий коледж в Єльському університеті також носить його ім'я.

- Девід Г'юм (у радянській літературі здебільшого Юм), 1711—1776 — шотландський філософ-емпірист, історик та економіст, діяч епохи Просвітництва.
- Г'юма часто називають провідним неоскептиком вісімнадцятого сторіччя.